

Потерпілий від рейдерства: криміналістично значущі характеристики й особливості участі у процесуальних діях

Сергій Тюленев *

* Канд. екон. наук, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9685-1536>, e-mail: serhii.tiulieniev@ukr.net

DOI: [10.32353/khrife.3.2024.05](https://doi.org/10.32353/khrife.3.2024.05) УДК [343.98:343.74](477)

Надійшло 16.08.2024 / Рецензовано 19.08.2024 / Прийнято до друку 25.09.2024 /
Доступно онлайн 30.09.2024

Правозастосовна діяльність щодо протидії рейдерству потребує належного наукового забезпечення, зокрема науково обґрунтованих рекомендацій практичної спрямованості, сформульованих з урахуванням проблем слідчої та судової практики. Обов'язковою умовою їх розроблення є ґрунтовне вивчення особи потерпілого, адже інколи саме він пов'язаний відповідними кореляційними зв'язками з іншими складовими механізму кримінально протиправної діяльності. Мета цієї наукової розвідки — з'ясувати ознаки, притаманні особам, потерпілим від кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним поглинанням і захопленням активів суб'єктів господарювання, підприємств, установ, організацій, корпоративних прав на них, визначити тактичні особливості проведення процесуальних дій за участю потерпілих. Реалізація окресленої мети зумовила застосування низки загальнонаукових і спеціальних методів. З огляду на потреби та типові проблемні питання слідчої практики: 1) схарактеризовано особу потерпілого від кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, зазначено їхню віктимність; 2) виокремлено типові форми участі потерпілих і їхніх представників у кримінальних провадженнях означеної категорії; 3) з'ясовано ті слідчі (розшукові) дії, у яких найчастіше беруть участь по-

терпілі; 4) окреслено алгоритм діяльності сторони обвинувачення, який доцільно реалізовувати в тих слідчих ситуаціях, коли потерпілий або його представник повідомив, що він має речі й документи, які стосуються обставин учиненого кримінального правопорушення, а тому їх доцільно долучити до матеріалів справи. Зазначено також перспективи подальших досліджень у межах розглядуваної проблематики.

Ключові слова: досудове розслідування; кримінальне правопорушення; рейдерство; суб'єкт господарювання; керівник; власник земельної ділянки; потерпілий; допит; огляд; тимчасовий доступ до документів; залучення експерта для проведення судової експертизи.

Постановка наукової проблеми

Пріоритетність охорони прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина проголошено й закріплено цілою низкою міжнародних і національних законодавчих актів. Основними з них є Загальна декларація прав людини (гарантує кожному право приватної власності й ефективно поновлення порушених прав шляхом реалізації юрисдикційних форм захисту, вільний розвиток в економічній сфері тощо)¹, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (з-поміж іншого проголошує право вільного користування економічними правами, забезпечення економічного розвитку)² та Європейська конвенція з прав людини (передбачає

можливість звернення за ефективним засобом правового захисту до національних органів, навіть якщо таке порушення вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження)³.

На конституційному рівні задля реалізації такої правової засади, як захист та охорона кожного учасника суспільних відносин, закріплено обов'язок держави щодо «утвердження і забезпечення прав і свобод людини»⁴. З огляду на це захист особи від кримінальних правопорушень, тобто тих протиправних посягань, що відзначаються найвищим рівнем суспільної небезпеки, визначено в законодавстві як одне зі стратегічних завдань кримінального провадження⁵.

Станом на сьогодні в Україні функціонує цілий сектор безпеки й оборони —

- 1 Загальна декларація прав людини : прийн. і проголош. резол. 217 А (III) Генасамбл. ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 13.08.2024).
- 2 Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ратифік. Указ. Презид. ВР УРСР від 19.10.1973 р. № 2148-VII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 13.08.2024).
- 3 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : від 04.11.1950 р. ; ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР ; чинна для України з 11.09.1997 р. (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 13.08.2024).
- 4 Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
- 5 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

правоохоронні органи, які реалізують завдання формування безпекового середовища в державі, гарантування захисту конституційних прав, свобод і законних інтересів людини, держави та суспільства загалом, збереження суверенітету й територіальної цілісності держави, створення належних умов для швидшого відновлення порушених прав і свобод⁶.

Вагому роль у забезпеченні гармонійного розвитку правової та соціальної держави відіграє економічний сектор, діяльність якого спрямована не тільки на задоволення потреб населення, а й є важливою складовою функціонування держави загалом. З огляду на це держава гарантує захист прав усіх суб'єктів господарювання, приватних осіб, які займаються підприємництвом, а також декларує соціальну спрямованість економіки (ст. 13 Конституції України), захист конкуренції у підприємницькій діяльності (ст. 42 Конституції України) тощо⁷. Для захисту суспільних відносин у сфері господарської діяльності, посягання на які завдає матеріальної шкоди у значних розмірах або має інші суспільно небезпечні наслідки (зокрема, для держави), законодавець передбачив кримінальну відповідальність за вчинення численної групи кримінальних проступків і злочинів.

У формуванні безпекового середовища, гарантуванні захисту конституційних прав, свобод і законних інтересів людини й суспільства загалом, збереженні суверенітету та територіальної цілісності держави, створенні належних умов для швидшого відновлення

порушених прав і свобод вагому роль відіграють правоохоронні органи. На них же покладено забезпечення національної безпеки, одним із обов'язкових компонентів якої є економічна безпека. Вагомі негативні наслідки для забезпечення економічної безпеки держави, реалізації конституційних прав особи щодо здійснення господарської діяльності, підприємництва, захисту приватної власності, розвитку ринкових відносин і підтримання чесної конкуренції спричиняє протиправна діяльність осіб, пов'язана із незаконним поглинанням суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, посяганням на їхні активи, комерційну й банківську таємницю тощо, тобто рейдерство.

Правозастосовна діяльність щодо протидії рейдерству потребує належного наукового забезпечення, зокрема науково обґрунтованих рекомендацій практичної спрямованості, сформульованих з урахуванням проблем слідчої та судової практики. Обов'язковою умовою їх розроблення є ґрунтовне вивчення особи потерпілого, адже інколи саме ця складова криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень є тим відправним елементом, що пов'язаний відповідними кореляційними зв'язками з іншими складовими механізми кримінально протиправної діяльності.

Учені вже тривалий час акцентують увагу на різних аспектах здійснення правозастосовної діяльності, пов'язаної з притягненням особи до кримінальної відповідальності. Надзвичайно актуальною є протидія кримінальним правопо-

6 Россоха С. В. Правоохоронні органи держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 17 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9cd2ff8e-6b43-4602-8428-4d0017fb144f/content> (дата звернення: 15.08.2024).

7 Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

рушенням, пов'язаним із протиправним посяганням на будь-які активи суб'єктів господарювання, тобто реалізацією дій рейдерської спрямованості. Нашу увагу привертають питання дослідження особи потерпілого від цих кримінальних правопорушень, визначення того, чи характеризуються вони певними ознаками віктимності, а також особливості їх участі у кримінальних провадженнях, зокрема тактики проведення за участю потерпілих від рейдерства слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій тощо.

Мета статті

З'ясувати ознаки, притаманні особам, потерпілим від кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним поглинанням і захопленням активів суб'єктів господарювання, підприємств, установ, організацій, корпоративних прав на них, визначити тактичні особливості проведення процесуальних дій за участю потерпілих.

Методи дослідження

Реалізація окресленої мети зумовила потребу застосувати низку загальнонаукових і спеціальних методів пізнання.

Методи аналізу, синтезу, системного аналізу, а також системно-структурний стали в пригоді під час аналізу системи правових положень міжнародно-правових і національних законодавчих актів, які є правовим підґрунтям для протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із рейдерством. Проведені наукові пошуки дали змогу визначити правові засади захисту прав суб'єктів господарювання, а також окремі аспекти участі потерпілих у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Методи системного аналізу та системно-структурний стали основними під час узагальнення теоретичного доробку в межах обраного предмета дослідження та щодо суміжних питань. Одночасно зі статистичними методами їх застосовано для опрацювання матеріалів слідчої та судової практики, що сприяло визначенню типових форм участі потерпілих у кримінальних провадженнях, процесуальних дій, які проводять за їх участю, типових ознак потерпілих тощо.

Метод аналізу кількісних показників застосовано для опрацювання слідчої та судової практики (зокрема, вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень).

Метод прогнозування сприяв формуванню рекомендацій щодо участі потерпілих у процесуальних діях, проведених на етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Особа потерпілого вже тривалий час є об'єктом криміналістичного пізнання, а отже, предметом криміналістичних досліджень. У спеціальній літературі їй приділяють увагу здебільшого щодо дослідження елемента криміналістичної характеристики певного виду або групи злочинів. У цьому контексті відомі напрацювання В. Бахіна, А. Волобуєва, В. Гусевої, В. Журавля, В. Коновалової, О. Пчеліної, М. Салтевського, В. Тіщенко, В. Топчія, С. Чернявського, Ю. Чорноус, В. Шиканова, Н. Шинкевич, В. Шевчука, В. Шепітька та багатьох інших.

Вагомий внесок у розвиток системи кримінально-правових, кримінологічних і криміналістично значущих ознак

потерпілого здійснили Ю. Бауліна та В. Борисов⁸.

Останнім часом криміналістика почала тяжіти до пізнання особи потерпілого у віктимологічному аспекті. Вагомий внесок у розроблення цієї теми зробила О. Резнікова. Авторка ґрунтовно підійшла до розроблення наукових засад віктимологічного пізнання особи й використання його результатів у криміналістиці: вона сформувала науково-практичні криміналістичні рекомендації щодо розроблення та визначення тактики проведення слідчих (розшукових) і судових дій⁹. Порушену О. Резніковою проблематику також активно досліджували В. Давиденко¹⁰, В. Малярова¹¹, І. Ткаченко¹² та деякі інші

вчені. Хоча віктимологія і запропонувала певну термінологічну альтернативу, послуговуючись паралельно з поняттями «потерпілий» і «особа потерпілого» ще й поняттям «жертва злочину»¹³, для наук кримінально-правового циклу, зокрема криміналістики, це остаточно не задовольнило потреби у виокремленні криміналістично значущих ознак особи потерпілого від рейдерства.

Щодо характеристики особи постраждалого від рейдерства, то окремі її аспекти науковці вже піддавали аналізу у своїх напрацюваннях. Вагомий внесок у розвиток системи криміналістично значущих ознак особи потерпілого від рейдерства здійснили В. Березняк¹⁴, В. Кікінчук і В. Гусева¹⁵, С. Стеценко¹⁶,

- 8 Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків, 2008. 364 с.
- 9 Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 26 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AFTOREF/Reznikova_O_I_2015.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
- 10 Давиденко В. Л. Міждисциплінарний характер учення про жертву злочину. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 5. Т. 3. С. 124—126. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fb85941b-82b2-4920-b77a-0b6b74c57a8a/content> (дата звернення: 15.08.2024).
- 11 Малярова В. О. Віктимологічний напрям криміналістичного аналізу особи потерпілого від втягнення в заняття проституцією. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 3. Ч. 2. Т. 2. С. 220—222. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a83ea728-566f-4d70-987c-16371680baa4/content> (дата звернення: 15.08.2024).
- 12 Ткаченко І. М. Співвідношення потерпілої особи і жертви кримінального правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 234—241. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.78.2.37 (дата звернення: 15.08.2024).
- 13 Потерпілий від злочину С. 205.
- 14 Березняк В. С. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із захопленням землі та об'єктів корпоративної власності. *Юридична наука*. 2020. № 9 (111). С. 128—134. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-111-9.15 (дата звернення: 15.08.2024).
- 15 Кікінчук В. В., Гусева В. О. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство) : наук.-метод. рек. Харків, 2020. 58 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9813> (дата звернення: 15.08.2024).
- 16 Стеценко С. В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 288—296. DOI: 10.32631/vca.2024.1.23 (дата звернення: 15.08.2024).

О. Дудоров зі співавторами¹⁷, М. Цуцкірідзе зі співавторами¹⁸, Н. Татарин і Є. Пряхін¹⁹ та деякі інші науковці. Водночас предмет дослідження названих учених був дещо ширшим, і до дослідження особи потерпілого ці автори підійшли опосередковано, адже мали на меті розв'язати більш стратегічні проблеми. Оскільки нашою метою також є розроблення криміналістичних рекомендацій про проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні за участю потерпілих, вважаємо, що дослідження криміналістично значущих ознак особи потерпілого від рейдерства є надзвичайно актуальним.

Викладення основного матеріалу дослідження

Наукова категорія «особа потерпілого» уже тривалий час є предметом міждисциплінарних досліджень. Криміналістичні знання про потерпілих охоплюють певні відомості про їхні криміналістично значущі ознаки, типові форми поведінки, зв'язки та взаємодію з іншими учасниками кримінальних процесуальних відносин, сприяють розвиткові й удосконаленню технічних засобів, тактичних

прийомів і методичних рекомендацій із розслідування кримінальних правопорушень, їх судового розгляду²⁰. З огляду на це вважаємо за потрібне зупинитися на аналізі тих криміналістично значущих ознак постраждалих від рейдерства, що потребують їх неодмінного врахування під час розроблення обов'язкових елементів криміналістичних методик, однак таке завдання необхідно виконувати з урахуванням положень кримінального та кримінального процесуального законодавства.

За загальним правилом, потерпілим у кримінальному провадженні є «фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди»²¹. Окрім цього, «потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження

17 Дудоров О. О., Каменський Д. В., Титаренко С. С. Кримінально-правова оцінка зловживань державних реєстраторів у контексті протидії рейдерству. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Т. 26. №1 (118). С. 118–130. DOI: 10.33270/01211181.118 (дата звернення: 15.08.2024).

18 Цуцкірідзе М. С., Дударець Р. М., Довгунь С. З. та ін. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство) : наук.-метод. рек. Дніпро, 2021. 72 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/9451> (дата звернення: 15.08.2024).

19 Татарин Н. М., Пряхін Є. В. Методика розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва : монографія. Львів, 2019. 192 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2545i> (дата звернення: 15.08.2024).

20 Давиденко В. Л. Зазнач. твір. С. 125. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fb85941b-82b2-4920-b77a-0b6b74c57a8a/content> (дата звернення: 15.08.2024).

21 Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого»²².

Потерпілий може брати участь у кримінальному провадженні самостійно або опосередковано. Представляти фізичну особу, яка є потерпілою від кримінального правопорушення, уповноважений винятково суб'єкт, який відповідає вимогам, що висуваються у кримінальному провадженні до захисника. Якщо потерпілою є юридична особа, то представляти її інтереси може її керівник на підставі відповідних установчих документів або інший працівник юридичної особи на підставі довіреності чи уповноважена законом або установчими документами інша особа чи суб'єкт, який має право бути захисником²³.

Зважаючи на специфіку кримінальної процесуальної діяльності, спрямованої на пізнання події кримінального правопорушення, потреби з'ясування комплексу обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню та мають вагомое тактичне значення, уважаємо, що керівникові організації і/або установчим зборам суб'єкта господарювання варто обирати своїм представником (представником юридичної особи) того, хто є найбільш інформованим про діяльність суб'єкта господарювання, обізнаним щодо специфіки ведення бухгалтерської та іншої звітності на підприємстві, документообігу тощо. Це підвищить результативність слідчих (розшукових) дій, які проводитимуть під час розслідування, і загалом забез-

печить оперативність виконання тактичних завдань розслідування.

Щодо протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, яке є типовим під час реалізації умислу, пов'язаного з рейдерством, то тут слід зважати на таке: об'єктивний бік цього складу кримінального правопорушення передбачає, що винний реалізує активну поведінку (дію), яка полягає у вилученні майна підприємства, установи, організації з володіння, розпорядження, користування власника або особи, якій воно ввірене на законній підставі, на користь винного або інших осіб, а це спричиняє суспільно небезпечні наслідки, що полягають у зменшенні майна власника та збагаченні за його рахунок винного²⁴. З огляду на це потерпілим визнають власника майна, якому завдано матеріальну шкоду.

Варто зауважити, що не для всіх кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, типовою є участь потерпілих. Деякі склади кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, до вчинення яких удаються рейдери, мають формальний склад, отже, не передбачають обов'язкового настання суспільно небезпечних наслідків. Так, нетиповою є участь потерпілого в категоріях справ, пов'язаних із підробленням документів, що подаються для державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців.

Поряд із нетиповою участю потерпілого, для деяких категорій криміналь-

22 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

23 Там само.

24 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.08.2024) ; Грищенко Н. М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2019. 216 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/d2/dissertations/4/1.pdf> (дата звернення: 15.08.2024).

них правопорушень досліджуваної групи характерна інша особливість. Так, згідно з положеннями п. 1 ч. 1 ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*) досудове розслідування у кримінальних правопорушеннях, передбачених окремими статтями Кримінального кодексу України (далі — *КК України*), зокрема, ч. 1 ст. 206 (протидія законній господарській діяльності без обтяжуючих обставин), ст. 219 (доведення до банкрутства — у контексті вчинення дій, якими завдано шкоду кредиторам), ст. 229 (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару), ст. 231 (незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, які становлять комерційну або банківську таємницю), ст. 232 (розголошення комерційної або банківської таємниці), ст. 232-1 (незаконне використання інсайдерської інформації — винятково щодо дій, якими заподіяно шкоду правам, свободам та інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб), ст. 232-2 (приховування інформації про діяльність емітента), розпочинають винятково на підставі заяви потерпілого, а кримінальне провадження здійснюють у формі приватного обвинувачення²⁵. Тож у юридичній літературі слушно зазначено, що в разі заподіяння шкоди винятково інтересам юридичної особи, незалежно від організаційно-правової форми, кримінальне провадження відкривають за заявою

керівника або іншого уповноваженого представника цієї юридичної особи. У цих категоріях справ, за певними винятками, допускається укладання угоди про примирення між потерпілим і стороною захисту, яку після її укладання суд затверджує вироком²⁶.

У тих кримінальних провадженнях, де об'єктом рейдерства стала земельна ділянка, потерпілими визнають законних володільців цієї ділянки або землекористувачів, якими можуть бути фізичні та юридичні особи, певна територіальна громада або держава, особливо коли це стосується земель запасу. До законних володільців земельних ділянок, як зауважено в науковій літературі, належать: 1) особи, які мають право постійного користування земельною ділянкою; 2) орендарі земельних ділянок; 3) особи, які використовують чужі земельні ділянки для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); 4) концесіонери²⁷.

Отже, фактичними підставами залучення до кримінального провадження як потерпілого є заподіяння фізичної, майнової і/або моральної шкоди особі, у контексті юридичної особи — винятково майнової. Якщо має місце представництво потерпілого (а в контексті юридичної особи представництво відбувається в усіх без винятку ситуаціях), то виникає потреба перевірити наявні для цього юридичні підстави, засвідчені відповідними документами, що зумовлюють статус особи. Слід також зауважити, що кримінальні правопорушення,

25 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.08.2024); Кримінальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

26 Ришелюк А. М. Коментар до ст. 219 КК України / Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за заг. ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ, 2018. С. 735–736.

27 Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за заг. ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., перероб. та допов. Київ, 2010. С. 535.

пов'язані з рейдерством, можуть завдати шкоди й державі. Представником потерпілого у таких кримінальних правопорушеннях найчастіше стає або керівник державного підприємства, або інший його працівник, який у 86 % проаналізованих нами кримінальних проваджень мав юридичну освіту й обіймав посаду юриста або юрисконсульта.

Для кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, принциповим питанням у деяких категоріях справ є заподіяння потерпілій особі матеріальної (майнової) шкоди, а коли її завдано у значних розмірах або спричинено інші тяжкі наслідки, то це впливає ще й на правову кваліфікацію вчиненого діяння, адже обтяжує кримінальну відповідальність. Таку кваліфікаційну обставину передбачено складом кримінальних правопорушень, визначених у ст. 206, 206-2, 219 і 233 КК України²⁸.

Маємо зауважити, що під час дослідження особи потерпілого у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із рейдерством, нерідко зауважують про те, що їм притаманна віктимна поведінка²⁹. Уважаємо це однією з найголовніших характеристик потерпілих для цієї категорії справ. Ми погоджуємося з такими доводами, адже слідчій і судовій практиці відомі випадки, коли потерпілий через психологічний тиск «добровільно» передавав право власності на свої активи рейдерам. Як приклад можна навести справу, розглянуту Жовтневим районним судом м. Дніпро-

петровська, за обвинуваченням групи осіб у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 206-2 КК України: протиправне заволодіння за попередньою змовою цих осіб майном підприємства ТОВ «Інтерлізінвест», зокрема часткою його засновника ТОВ «Інтерлізінвест Юкрейн Б. В.», шляхом учинення правочинів із використанням підроблених документів підприємств, що завдало збитків на загальну суму 920 908 900 гривень. Окрім того, одному з учасників цієї групи пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 189 КК України, за вимагання, погрозу в обмеженні прав і свобод потерпілого, передаванні корпоративних прав на ПП «Пектораль», ТОВ «Пектораль Агро» і ТОВ «Крила Таврії»³⁰.

Погоджуємося також із позицією О. Сукманової, яка виокремлює непоодинокі «латентні рейдерські захоплення», коли потерпілі (через брак сил і ресурсів для боротьби та протидії протиправному захопленню) погоджуються на ухвалення з рейдерами компромісного рішення³¹. На підставі узагальнення теоретичних положень, а також матеріалів судової практики, можемо констатувати, що модель поведінки особи злочинця, який скористався віктимними характеристиками власника підприємства, установи, організації, найчастіше полягає в реалізації двох ліній поведінки: 1) підштовхуванні особи до ролі постраждалого, зокрема шляхом залякування; 2) використанні довіри

28 Кримінальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

29 Павлова Н. В. Особливості розслідування шахрайства, пов'язаного із відчуженням приватного житла : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. С. 67.

30 Вирок Жовтнев. райсуду м. Дніпропетр. від 28.09.2022 р. за провадж. № 1кп/201/145/2022. Справа № 208/6312/16-к / ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106476665> (дата звернення: 01.08.2024) ; Кримінальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

31 Сукманова О. Кінець епохи рейдерства, який не відбувся / Sayenko. Kharenko. 03.12.2020. URL: <https://sk.ua/uk/publications-uk/reiderstvo/> (дата звернення: 01.08.2024).

особи на свою користь (зловживання довірою), зокрема шляхом укладання правочинів через посередників, доручення їм права розпоряджатися своїм майном та укладати угоди щодо об'єктів нерухомості тощо³².

Варто також звернути увагу на те, що за КПК України потерпілим у кримінальному провадженні можуть визнати особу, що є близьким родичем або членом сім'ї особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральну, фізичну, майнову шкоду³³. Такі факти, як зауважують у юридичній літературі, мають місце в разі, коли: 1) через скоєння кримінального правопорушення настала смерть потерпілого; 2) особа перебуває у стані, який унеможливує подання нею відповідної заяви³⁴. Загалом ми погоджуємося із такою позицією, але з огляду на специфіку досліджуваних нами кримінальних правопорушень, довготривалий період їх досудового розслідування та багаторічну судову тяганину, мають місце ситуації, коли настає природна смерть потерпілого, не пов'язана з подією рейдерства. У таких ситуаціях у кримінальному провадженні надалі беруть участь близькі родичі або члени сім'ї власника підприємства, установи, організації, щодо яких учинено рейдерське захоплення або щодо активів якого вчинено інші дії рейдерського спрямування.

Важливо розглянути ще й питання участі потерпілого або представника потерпілого у процесуальних діях, які проводять на стадії досудового розслідування. Типовою є участь потерпілих у допитах: згідно із проведеним нами аналізом матеріалів слідчої та судової практики, можемо констатувати, що його проводили у 100 % досліджуваних нами кримінальних проваджень. Погоджуємося, що хоча допит є найпоширенішим способом збирання доказів у кримінальному провадженні, він одночасно є однією з найскладніших слідчих (розшукових) дій, адже потребує від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання людей і їхньої психології, майстерного оперування тактико-криміналістичними прийомами³⁵. У контексті досліджуваних нами кримінальних правопорушень слід зауважити, що подекуди наявність у слідчого, детектива економічної освіти стає принциповою в питаннях оперативного й ефективного розв'язання завдань кримінального провадження. В іншому разі представники сторони обвинувачення доволі часто вимушені звертатися за консультаціями до обізнаних осіб, які є спеціалістами у відповідних галузях наукового знання (економіки підприємства, господарської діяльності тощо).

Загальний предмет допиту потерпілого стосується таких обставин:

32 Березняк В. С. Знач. твір. С. 128. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-111-9.15 (дата звернення: 15.08.2024).

33 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

34 Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні : монографія / за заг. ред. О. О. Юхна. Харків, 2015. 240 с. (Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: учасники кримінального провадження»). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d6517337-299a-499c-9aa4-1e97f947e72f/content> (дата звернення: 15.08.2024).

35 Гусева В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : дис. ... д-р юрид. наук. Харків, 2021. С. 257. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10570> (дата звернення: 03.08.2024).

специфіки створення та діяльності суб'єкта господарювання; відомостей про всіх засновників і керівників, а також головного бухгалтера, юристів, керівників служби безпеки, інших матеріально відповідальних осіб і навіть звичайних працівників; відомостей про всі активи суб'єкта господарювання; наявності особистих конфліктних або неприязних відносин керівників суб'єкта господарювання з іншими особами; наявності конкурентів; виду й розміру завданої шкоди; виявлених потерпілою стороною слідів кримінальної протиправної діяльності. Маємо також згадати про «галузевий предмет допиту», зумовлений специфікою та характерними ознаками конкретного кримінального правопорушення.

Окрім предмета, обираючи тактику допиту, важливо керуватися й іншими важливими обставинами. Так, показання потерпілого є його правом для захисту своїх законних інтересів і вони завжди мають значення для розслідування кримінального правопорушення, інакше є підстави припустити, що порушено вимоги закону щодо повноти, усебічності й об'єктивності дослідження. І наостанок: показання потерпілого характеризуються особливою процесуальною природою, адже цьому учасникові кримінального провадження завдано шкоду, отже, його показання можуть бути і джерелом доказу, і засобом захисту своїх інтересів³⁶.

Потерпілі у справах досліджуваної нами категорії часто стають учасниками оглядів, найчастіше тих, які проводять в офісних або виробничих приміщеннях суб'єкта господарювання.

Об'єктами оглядів також часто є земельні ділянки й документи.

Щодо документів слід зауважити, що їх, а також їхні копії, у багатьох випадках добровільно надає під час досудового розслідування стороні обвинувачення сам потерпілий або його представник. Проте інколи сторона захисту заперечує можливість визнання їх як доказу, посилаючись на порушення процесуального порядку їх отримання. З огляду на це вважаємо за потрібне звернутися до судової практики. Велика палата Верховного Суду зауважила, що документи можуть набуті статусу процесуального джерела доказів за умови, що сторона обвинувачення, посилаючись на такі матеріали, дотримала вимог, передбачених КПК України щодо допустимості доказів. Окрім цього, згідно із рішенням Конституційного Суду України від 20.10.2011 р. № 12-рп/2011, у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України, фактичні дані, що засвідчують скоєння злочину або підготовку до нього, можуть бути здобуті за результатами оперативно-розшукової діяльності уповноважених на це законом осіб, випадково зафіксовані особами, які здійснювали власні (приватні) фото-, кіно-, відео-, звукозаписи, або відеокамерами спостереження, розташованими як у приміщеннях, так і зовні³⁷. Керуючись таким підходом, можемо визначити алгоритм дій представників сторони обвинувачення в тих ситуаціях, коли потерпілий або його представник надають документи або інші речі. Уважа-

36 Федорчук М. А. Особливості проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерським захопленням. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 86. С. 229–234. DOI: 10.32837/apdp.v0i86.2449 (дата звернення: 13.08.2024).

37 У справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України : рішення Конституц. Суду України від 20.10.2011 р. № 12-рп/2011. Справа № 1-31/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text> (дата звернення: 13.08.2024).

емо, цей алгоритм має містити такі послідовні дії:

- 1) отримавши від потерпілого або представника потерпілого інформацію про речі й документи, які можуть становити слідчий інтерес, сторона обвинувачення має з'ясувати їх місцезнаходження, а також осіб, яким вони належать на праві приватної власності або перебувають у їхньому розпорядженні;
- 2) сторона обвинувачення має роз'яснити потерпілому та його представникові, що в разі наявності матеріалів, їх копій, які мають значення для доведення наявності обставин, що підлягають доказуванню, вони мають право звернутися із відповідним клопотанням про долучення їх до матеріалів кримінального провадження у порядку ст. 220 КПК України³⁸, а потім долучити їх до матеріалів відповідним процесуальним рішенням у вигляді постанови;
- 3) якщо з'ясується, що матеріали, які мають значення для кримінального провадження, наявні в розпорядженні потерпілого (його представника) під час допиту, слід обов'язково в тексті протоколу зазначити ідентифікаційні характеристики цих документів і речей, а надалі провести їхній огляд і долучити до матеріалів кримінального провадження як доказ, оформивши це відповідною постановою.

Висновки

Під час розслідування більшості кримінальних правопорушень, пов'язаних

із рейдерством, потерпілий стає відправною точкою у з'ясуванні обставин, які мають значення для розв'язання завдань кримінального провадження. Саме він звертається із заявою про вчинення кримінального правопорушення, а в передбачених п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України випадках така заява є єдиним обов'язковим приводом для початку кримінального провадження. На підставі узагальнення матеріалів слідчої та судової практики з'ясовано, кого можна визнати потерпілим і за яких обставин, а також яких юридичних процедур слід дотримати для залучення до кримінального провадження представника потерпілого, якщо потерпілим від кримінально протиправної діяльності стала юридична особа.

На підставі узагальнення наукових напрацювань, оприлюднених у спеціальній літературі, та зважаючи на потреби й типові проблемні питання слідчої практики в розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, ми сформулювали наведені далі висновки.

Зазначено віктимність особи потерпілого від кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, зумовлену відчуттям страху на тлі застосованого психологічного або фізичного насильства, тиску, погроз, а також недовіри до правоохоронних органів або іншими індивідуально-психологічними характеристиками конкретної особистості.

Окреслено типові форми участі потерпілих і їхніх представників у кримінальних провадженнях досліджуваної групи злочинів. З'ясовано, що фактичними підставами залучення до кримінального провадження як потерпілого є заподіяння фізичній особі фізичної,

38 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

майнової і/або моральної шкоди, у контексті юридичної особи – винятково майнової (матеріальної) шкоди. Якщо має місце представництво потерпілого (а в контексті юридичної особи представництво відбувається в усіх без винятку випадках), то виникає потреба перевірити юридичні підстави для цього, засвідчені відповідними документами, якими зумовлено статус особи.

З'ясовано, що до типових слідчих (розшукових) дій, у яких беруть участь потерпілі, належать допит та огляд. З'ясовано, що предмет допиту потерпілого становлять відомості про такі обставини: специфіка створення та діяльності суб'єкта господарювання; відомості про всіх засновників і керівників, а також головного бухгалтера, юристів, керівників служби безпеки, матеріально відповідальних осіб та інших працівників; відомості про всі активи суб'єкта господарювання; наявність особистих конфліктних або неприязних відносин керівників суб'єкта господарювання з іншими особами; наявність конкурентів; вид і розмір завданої шкоди; виявлені потерпілою стороною сліди кримінальної протиправної діяльності рейдерів тощо.

Запропоновано алгоритм діяльності сторони обвинувачення, який доцільно реалізовувати в ситуаціях, коли потерпілий або його представник повідомив, що має речі й документи, які стосуються обставин учиненого кримінального правопорушення, а тому їх доцільно долучити до матеріалів кримінального провадження.

Уважаємо, що перспективи подальших досліджень мають полягати у з'ясуванні наявності кореляційних зв'язків між особою потерпілого й іншими елементами криміналістичної характеристики рейдерства, тактичних особливостей проведення одночасних допитів

за участю потерпілих і свідків або підозрюваних, що надають суперечливі показання, та інших тактичних нюансів участі потерпілих у процесуальних діях. Виконання цих завдань є пріоритетним, оскільки саме потерпілий може повідомити найбільш істотні відомості про самого суб'єкта господарювання та події кримінального правопорушення.

Corporate raid victim: forensically significant characteristics and specifics of participation in procedural actions

Serhii Tiulieniev

Law enforcement activities to combat corporate raid need proper scientific support, in particular scientifically based recommendations of a practical orientation, formulated taking into account issues of investigative and judicial practice. Prerequisite for their development is a thorough study of the victim identity, because sometimes it is he who is connected by appropriate correlations with other components of the mechanism of criminally illegal activity. The purpose of this scientific investigation is to find out characteristics of persons who are victims of criminal offenses related to illegal absorption and seizure of assets of economic entities, enterprises, institutions, organizations, corporate rights to, determine tactical specifics of conducting procedural actions under with the participation of victims. Implementation of defined goal necessitated the use of a number of general scientific and special methods. Based on a review of the needs and typical problematic issues of investigative practice: 1) victim identity of criminal offenses related to raiding is characterized, their victimhood is indicated; 2) typical forms of participation of victims and their representatives in criminal proceedings of specified category are singled out; 3) those investigative (search) actions in which the victims most often participate have been clarified; 4) algorithm of activities of the prosecution party is outlined that is expedient to implement in those in-

investigative situations when the victim or his representative reported that he has things and documents that relate to the circumstances of the committed criminal offense and therefore it is expedient to include them in the case file. Prospects for further research within the studied issues are indicated.

Keywords: *pre-trial investigation; criminal offense; corporate raid; business entity; manager; land plot owner; victim; interrogation; inspection; temporary access to documents; expert involvement for forensic examination.*

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не брали участі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішення про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів, який стосується цієї теми; хоча Сергій Тюленев є членом консультативної ради збірника, він не брав участі в ухваленні рішення щодо оприлюднення, і цю статтю піддано повному процесу експертної перевірки та редагування.

References

- Ablamskyi, S. Ye. (2015). *Zakhyst prav i zakonnykh interesiv poterpiloho u kryminalnomu provadzhenni* [Protection of the rights and legitimate interests of the victim in criminal proceedings] : monohrafiia / za zah. red. O. O. Yukhna. Kharkiv. (Seriiia «Bibliotekha slidchoho i detektyva: uchasnyky kryminalnoho provadzhennia»). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d6517337-299a-499c-9aa4-1e97f947e72f/content> [in Ukrainian].
- Berezniak, V. S. (2020). Kryminalistychna kharakterystyka kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh iz zakhopleniam zemli ta ob'ektiv korporativnoi vlasnosti [Concerning criminal offenses committed in the field of land relations and corporate property]. *Yurydychna nauka*. № 9 (111). DOI: [10.32844/2222-5374-2020-111-9.15](https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-111-9.15) [in Ukrainian].
- Davydenko, V. L. (2015). Mizhdystsyplinaryi kharakter uchennia pro zhertvu zlochynu [The interdisciplinary nature of the doctrine of the victim of a crime]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia: Yurydychni nauky*. Vyp. 5. T. 3. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fb85941b-82b2-4920-b77a-0b6b74c57a8a/content> [in Ukrainian].
- Dudorov, O. O., Kamenskyi, D. V., Tytarenko, S. S. (2021). Kryminalno-pravova otsinka zlovzhyvan derzhavnykh reistratoriv u konteksti protydiv reiderstvu [Criminal Law Assessment of Abuses of State Registrars in the Context of Counteracting Raiding]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. T. 26. № 1 (118). DOI: [10.33270/01211181.118](https://doi.org/10.33270/01211181.118) [in Ukrainian].
- Fedorchuk, M. A. (2020). Osoblyvosti provedenia dopytu pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh iz reiderskyim zakhopleniam [Features of interrogation in the investigation of criminal offenses related to the raid]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. № 86. DOI: [10.32837/apdp.v0i86.2449](https://doi.org/10.32837/apdp.v0i86.2449) [in Ukrainian].
- Hryshchenko, N. M. (2019). *Kryminalna vidpovidalnist za protypravne zavolodinnia mainom pidpriemstva, ustanovy, orhanizatsii* [Criminal responsibility for misappropriation of property of the enterprise, institution, organization] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Dnipro. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/d2/dissertations/4/1.pdf> [in Ukrainian].
- Husieva, V. O. (2021). *Teoretychni osnovy metody rozsliduvannia zlochyniv proty avtorytetu orhaniv derzhavnoi vlady u sferi pravokhoronnoi diialnosti* [Theoretical bases of

- a methods of investigating crimes against authority of public authorities in terms of law enforcement activity] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10570> [in Ukrainian].
- Kikinchuk, V. V., Husieva, V. O. (2020). *Osoblyvosti rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh z protypravnym pohlynanniam ta zakhoplenniam pidpriemstv, silskehospodarskykh zemel, porushenniam prav yikh zakonnykh vlasnykiv (reiderstvo)* [Peculiarities of investigation of criminal offenses related to illegal takeover and seizure of enterprises, agricultural land, violation of the rights of their legal owners (corporate raid)] : nauk.-metod. rek. Kharkiv. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9813> [in Ukrainian].
- Maliarova, V. O. (2015). *Viktymolohychnyi napriam kryminalistychnoho analizu osoby poterpiloho vid vtiahnennia v zaniattia prostytutsiieiu* [Victymolohychnyy direction forensic analysis person victims of involvement in prostitution]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Yurydychni nauky*. Vyp. 3. Ch. 2. T. 2. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a83ea728-566f-4d70-987c-16371680baa4/content> [in Ukrainian].
- Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary of the Criminal Code of Ukraine] (2010) ; za zah. red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. 7-me vyd., pererob. ta dopov. Kyiv [in Ukrainian].
- Pavlova, N. V. (2007). *Osoblyvosti rozsliduvannia shakhraistva, pov'iazanoho iz vidchuzhenniam pryvatnoho zhytla* [Specifics of investigation of fraud related to the alienation of private housing] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Poterpilyi vid zlochynu (mizhdystsyplinarne pravove doslidzhennia)* [Victim of crime (interdisciplinary legal research)] (2008) / za zah. red. Yu. V. Baulina, V. I. Borysova. Kharkiv [in Ukrainian].
- Reznikova, O. I. (2015). *Viktymolohichne piznannia osoby u kryminalistytsi* [Victimological cognition of a person in criminalistics] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AFTOREF/Reznikova_O_I_2015.pdf [in Ukrainian].
- Rossokha, S. V. (2016). *Pravookhoronni orhany derzhavy v mekhanizmi zakhystu prav i svobod liudyny i hromadianyna* [Law enforcement authorities in the mechanism of protection of rights and freedoms of man and citizen] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9cd2ff8e-6b43-4602-8428-4d0017fb144f/content> [in Ukrainian].
- Rysheliuk, A. M. *Komentar do st. 219 KK Ukrainy / Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Commentary on Art. 219 of the Criminal Code of Ukraine / Scientific and practical commentary of the Criminal Code of Ukraine] (2018) ; za zah. red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. 10-te vyd., pererob. ta dopov. Kyiv [in Ukrainian].
- Stetsenko, S. V. (2024). *Obstavyyny, shcho pidliahaiut z'iasuvanniu pid chas dosudovoho rozsliduvannia protypravnoho zavolodinnia mainom pidpriemstva, ustanovy, orhanyzatsii* [Circumstances to be clarified during the pre-trial investigation of misappropriation of property of an enterprise, institution, organization]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 1 (31). DOI: [10.32631/vca.2024.1.23](https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.23) [in Ukrainian].
- Sukmanova, O. (2020). *Kinets epokhy reiderstva, yakyi ne vidbuvsia* [The end of the era of raiding, which did not take place] / Sayenko. Kharenko. 03.12.2020. URL: <https://sk.ua/uk/publications-uk/reiderstvo/> [in Ukrainian].
- Tataryn, N. M., Priakhin, Ye. V. (2019). *Metodyka rozsliduvannia samovilnoho zainiattia zemelnoi dilianky ta samovilnoho budivnytstva* [The method of investigation of unauthorized occupation of a land plot and unauthorized construction] : monohrafiia. Lviv. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2545i> [in Ukrainian].
- Tkachenko, I. M. (2023). *Spivvidnoshennia poterpiloi osoby i zhertvy kryminalnoho pravoporushennia* [The relationship between the victim and the victim of a criminal offense]. *Naukovyi visnyk Uzhhorods-*

koho Natsionalnoho Universytetu. Seriia: Pravo. Vyp. 78. Ch. 2. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.78.2.37 [in Ukrainian].

Tsutskiridze, M. S., Dudarets, R. M., Dovhun, S. Z. ta in. (2021). *Rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh z protypravnym pohlynanniam ta zakhoplenniam pidpriemstv, silskohospodarskykh zemel, porushenniam*

prav yikh zakonnykh vlasnykiv (reiderstvo) [Investigation of criminal offenses related to the unlawful takeover and seizure of enterprises and agricultural land, violation of the rights of their legal owners (corporate raid)] : nauk.-metod. rek. Dni-pro. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/9451> [in Ukrainian].

Тюленев, С. (2024). Потерпілий від рейдерства: криміналістично значущі характеристики й особливості участі у процесуальних діях. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 3 (36). С. 52—67. DOI: 10.32353/khrife.3.2024.05.